

CEZA MUHALEMESİNDE HÜKME İLİŞKİN MÜZAKERE VE OYLAMA

Negotiation And Voting Relating To Judgment In Criminal Procedure Law

Doç. Dr. Hakan KARAKEHYA¹, Arş. Gör. Asuman İNCE TUNÇER²

Geliş Tarihi: 28.12.2016 Kabul Tarihi: 28.02.2017

ÖZET

Hüküm, mahkemenin cezai uyumsuzluğa ilişkin olarak verdiği son kararı ifade eder. Bu bağlamda hüküm, uyumsuzluğu çözen ve ceza muhakemesi ilişkisini sona erdiren karardır. Duruşmanın sona erdiği açıklandıktan sonra, toplu mahkemelerde duruşmaya katılmış olan hâkimler, aralarında delilleri tartışmak ve oy vermek üzere duruşma salonundan çekilirler. Müzakere, toplu mahkemelerde, mahkeme heyetinin ortak bir hüküm oluşturabilmek amacıyla karşılıklı görüş alışverişinde bulunduğu ve yerine göre tartıştığı muhakeme sürecini ifade eder. Burada gerçekleştirilen faaliyet sonucu mahkeme heyeti ortak bir kanaat oluşturarak uyumsuzluk konusu olayı çözüme kavuşturacaktır. Müzakerede gerek maddi sorun gerekse de hukuki soruna ilişkin olarak cezaya etkili tüm hususlar tek tek ele alınır. Kanunkoyucu müzakere sırasındaki tartışmaları ve müzakere sürecini yönetecek bir kişinin belirlenmesinin yerinde olacağı kanaatiyle, bu görevi mahkeme başkanına vermiştir. Müzakerede sadece hükme katılacak hâkimler bulunur. Bu süreçte cezaya etkili olan maddi ve hukuki soruna ilişkin her şey hakkında görüş alış verişinde bulunulur ve tartışılır. Müzakere tamamlandıktan sonra oy verme işine geçilir. Mahkeme başkanı, kıdemsiz üyeden başlayarak oyları ayrı ayrı toplar ve en sonra kendi oyunu verir. Belirli bir konuda karar, oybirliğiyle alınabileceği gibi oy çokluğuyla da alınabilir. Karşı oya tutanakta yer verilir; gerekçesi de tutanakta gösterilir. Çalışmada, ceza muhakemesinin temel konularından birisi olan ve burada kısaca özetlediğimiz müzakere ve oylama faaliyeti ayrıntılı olarak incelenmiştir. Doktrindeki farklı görüşler ve mahkeme içtihatları ışığında kendi görüşlerimizin diyalektik olarak ortaya konması temel çalışma yöntemimizi oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Müzakere, oylama, hüküm, toplu mahkeme, oybirliği, oyçokluğu.

ABSTRACT

Judgment refers to the final decision given by the criminal court on the criminal dispute. In this context, the judgment resolves the dispute and ends the criminal relationship. After the announcement that the hearing has ended, the judges who attended the hearing in the collective courts, drawn from the courtroom to discuss the evidence among themselves and vote. During the negotiation process, the judges who attended the hearing in the collective courts exchange their opinions and discuss if necessary in order to be able to form a common judgment. All the issues that affect the punishment are handled one by one concerning both matter of fact and legal question in negotiation. The task of managing discussions during the negotiation and the negotiation process was given to the chief judge by legislator. Only the judges who shall attend to judgment can be present in negotiation. In this process, all the things which are effective on punishment relating to matter of fact and legal question are discussed and ideas exchanged with one another. Once negotiation is completed, voting begins. Starting from the junior member, the chief judge collects the votes separately and at the end gives his own vote. Decision on a specific issue may be taken by unanimity or by majority vote. The counter vote and justification of it shall be shown in trial record. In the study, the negotiation and voting activity, which is one of the main points of the criminal proceedings and which we summarized briefly here, has been examined in detail. Dialectical presentation of our own opinions in the light of the different opinions in the doctrine and the case-law of the courts constitutes our basic working method.

Keywords: Negotiation, voting, judgment, collective court, unanimity, majority vote.

¹ Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı, hkarakehya@anadolu.edu.tr

² Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı, asumanince@anadolu.edu.tr

GİRİŞ

Ceza muhakemesinde duruşma sonunda ortaya konulan deliller mahkemenin vicdani kanaatıyla serbestçe değerlendirildikten sonra hüküm kurularak cezai uyuşmazlık çözüme kavuşturulur (CMK m.217/1). Bu bağlamda mahkeme hükmünü ancak duruşmada ortaya konan delillere dayandırabilir. Bu delilleri değerlendirirken de vicdani kanaatini kıstas yapar.³ Eğer sanığın suçu işlediği kanaatindeyse mahkûmiyet (CMK m.223/5), işlemediği kanaatindeyse beraat hükmü (CMK m.223/2/b) vermek suretiyle uyuşmazlığı sonlandırır. Mahkeme gerçekleştirdiği tüm araştırmalara rağmen sanığın suçu işleyip işlemediği hususunda bir vicdani kanaate ulaşamaz ise, bu durumda şüpheden sanık yararlanır ilkesi gereğince sanık hakkında yine beraat hükmü (CMK m.223/2/e) verecektir.⁴ Bununla birlikte CMK m.223'te belirtilen koşulların varlığına bağlı olarak, yine aynı maddede düzenlenen diğer hüküm çeşitlerini vermek suretiyle de uyuşmazlığı çözebilecektir.

Tek hâkimli mahkemelerde duruşma bittikten sonra hüküm kurulması problem arzemez; çünkü bu durumda tek hâkim delilleri kendisi değerlendirerek, kendi vicdani kanaatine göre karar verecektir. Ancak toplu mahkemelerde farklı hâkimlerin delilleri farklı değerlendirmesi ve birbirinden farklı sonuçlara ulaşması söz konusu olabilecektir. Bu nedenle toplu mahkemelerde mahkemenin genel vicdani kanaatinin oluşması için müzakere ve oylama faaliyetinin gerçekleştirilmesi gerekir. Özellikle cezaya etki eden belirli bir hususta oyların dağılması durumunda ne şekilde sonuca ulaşılabileceği önem arz etmektedir.

Bu çalışmada muhakeme teorisinin önemli konularından birisi olan toplu mahkemelerdeki hükme ilişkin müzakere ve oylama incelenecektir. Doktrindeki farklı görüşler ve uygulamadaki mahkeme içtihatları değerlendirilerek kendi düşüncelerimizin neden-sonuç ilişkisi içinde ortaya konulması, çalışmada kullanılan temel yöntemi oluşturmaktadır.

³ Metin FEYZİOĞLU-Fahri Gökçen TANER, **Ceza Muhakemesinde İspatın Ölçütü Olarak Vicdani Kanaat**, İslık Yayınevi, İstanbul 2015, s. 68

⁴ Şüpheden sanığın yararlandırılmasının felsefi temelleri Romalıların "Bir masum mahkum edileceğine birkaç suçlu cezasız kalsın" özdeyişine kadar götürmek mümkündür. Söz konusu özdeyiş zamanın eğilimlerine göre, bir masuma on, yüz ya da bin suçluya kadar değiştirilmiştir. Örneğin Voltaire bir ya da iki suçlunun cezasız kalmasının bir masumun cezalandırılmasından daha iyi olduğunu ileri sürerken; Franklin yüz suçlunun cezasız kalmasının, Maimonides ise bin suçlunun cezasız kalmasının daha iyi olduğunu ileri sürmüştür. Danny J. BOGGS, "The Right to Fair Trial", **University of Chicago Legal Forum**, 1998, s.5

1. HÜKÜM VE MÜZAKERE KAVRAMLARI

1.1. Genel Olarak Hüküm

Hüküm, mahkemenin cezai uyuşmazlığa ilişkin olarak verdiği son kararı ifade eder.⁵ Mahkeme kararları, uyuşmazlığın çözümüne etkisi yönünden, ara kararlar ve hüküm (son karar) olmak üzere ikiye ayrılır. Hüküm, uyuşmazlığı çözen, davanın esasını halleden, ceza davasını ve dolayısıyla ceza muhakemesi ilişkisini sona erdiren karardır.⁶ Beraat ve mahkûmiyet kararları bu neviden kararlardır.⁷

Ara kararlar ise, uyuşmazlığı ve dolayısıyla ceza muhakemesi ilişkisini sonuçlandırmayan, ancak hükmü hazırlayan kararlardır. Ara kararlar hükme esas teşkil edip etmemelerine göre ikiye ayrılabilir. Hükme esas teşkil eden ara kararlar, hükmün verilmesiyle bağlantısı olan kararlardır. Örneğin yargıcın reddi veya yetkisizlik itirazlarının reddine dair kararlar hükme etkili kararlardır. Bu kararlar hükümle birlikte temyiz edilebileceklerdir. Hükme esas teşkil etmeyen ara kararlar ise, hüküm ile bağlantısı olmayan kararlardır.⁸

CMK'nın düzenlemesine göre; *beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkûmiyet, güvenlik tedbirine hükmedilmesi, davanın reddi ve davanın düşmesi* kararları hükümdür (CMK m.223/1). Bu kararlarla mahkeme uyuşmazlıktan elini çeker.

Beraat kararı: 1) yüklenen fiilin kanunda suç olarak tanımlanmamış olması, 2) yüklenen suçun sanık tarafından işlenmediğinin sabit olması, 3) yüklenen

⁵ Kunter-Yenisey'e göre aslında mahkemelerin bütün kararları psikolojik bakımdan birer hükümdür. Bkz. Nurullah KUNTER-Feridun YENİSEY, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Beta Yayınevi, İstanbul 2000, s.419; Hüküm Arapça "ahkam" kavramından türetilmiştir ve bir uyuşmazlığın yargıç tarafından çözümlenmesi sonucu verilen nihai kararı ifade eder. Nilüfer BORAN GÜNEYSU, **Medeni Usul Hukukunda Karar**, Adalet Yayınevi, Ankara 2014, s.4

⁶ Nevzat TOROSLU-Metin FEYZİOĞLU, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Savaş Yayınevi, Ankara 2015, s.305; Kıta Avrupası ceza muhakemesi bakımından mahkemenin uyuşmazlığı çözecek bir hüküm kurabilmesi için dört sorunun cevabını vermesi gerekir. 1) Sanık isnat edilen fiili gerçekleştirmiş midir? 2) Bu fiil ceza hukukunca cezalandırılabilir bir fiil midir? 3) Bu cezalandırılabilir fiilden sanık sorumlu tutulabilir mi? 4) Sanığa ne tür bir ceza verilmelidir? Gökçe ÇATALOLUK, "Muhakeme, Müzakere, Mutabakat: Söylem Kuramı ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Uygulanabilirliği," **Uğur Alacakaptan'a Armağan**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008, s.193; Bu dört soru sırayla cevaplandırılırken, ilk üçünden herhangi birisine olumsuz cevap verilmesi, sorusuna göre beraat veya ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilebilmesi bakımından yeterli olacaktır. Ancak mahkûmiyet için ilk üç soruya olumlu cevap verilmesi, son soruda da gerekli tespitin yapılması zorunludur.

⁷ Kararın mantık ve felsefe bakımından değerlendirilmesine ilişkin özlü açıklamalar için ayrıca bkz. **BORAN GÜNEYSU**, s.18 vd.

⁸ Sonuçta karar ve hüküm terimleri zaman zaman birbirinin yerine kullanılsalar da, aynı kavramı karşılamadığı açıktır. Mahkemenin verdiği her hüküm bir karar olmakla birlikte, her karar bir hüküm değildir. **BORAN GÜNEYSU**, s.9

suç açısından failin kast veya taksirinin bulunmaması, 4) yüklenen suçun sanık tarafından işlenmesine rağmen, olayda bir hukuka uygunluk nedeninin bulunması, 5) yüklenen suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması, hallerinde verilir (CMK m.223/2). Görüldüğü üzere mahkeme, (2)'ye göre yüklenen suçun sanık tarafından işlenmediğinin sabit olduğu durumlarda, yani sanığın suçsuzluğuna ilişkin vicdani kanaate ulaştığı hallerde beraat kararı verebileceği gibi; (5)'e göre sanığın suçu işleyip işlemediğinin belirsiz olduğu durumlarda, delil yetersizliğinden de beraat kararı verebilecektir.⁹

Ceza verilmesine yer olmadığı kararı: 1) yüklenen suçla bağlantılı olarak yaş küçüklüğü, akıl hastalığı veya sağır ve dilsizlik hali ya da geçici nedenlerin bulunması, 2) yüklenen suçun hukuka aykırı fakat bağlayıcı emrin yerine getirilmesi suretiyle veya zorunluluk hali ya da cebir veya tehdit etkisiyle işlenmesi, 3) meşru savunmada sınırın heyecan, korku ve telaş nedeniyle aşılması, 4) kusurluluğu ortadan kaldıran hataya düşülmesi, hallerinde, kusurun bulunmaması dolayısıyla verilir (CMK m.223/3).¹⁰

Burada bahsi geçen yaş küçüklüğü cezai sorumluluğu kaldıran yaş küçüklüğüdür. Yani sanığın 12 yaşından küçük olması ya da 12-15 yaş aralığında ise fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını bilemeyecek durumda bulunmasıdır. Eğer yaş küçüklüğü cezai sorumluluğu kaldıracak boyutta değilse, o zaman ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilemez; cezasında yaşına göre indirim yapıp mahkûmiyet kararı verilir. Aynı şekilde bahsi geçen akıl hastalığı, tam akıl hastalığıdır.¹¹ Geçici arızı neden ise ihtiyari olmayan sebeplere dayanan arızı nedendir. Nitekim arızı neden failin iradesiyle meydana gelmişse, “sebebinde serbest olan hareket ilkesi” (ALIC Kuralı) gereği kişinin cezai sorumluluğu doğacaktır.¹²

⁹ FEYZİOĞLU – TANER, s.325

¹⁰ Failin işlenen fiilde kast veya taksirinin bulunmaması (tipik manevi unsur eksikliği) halinde CMK m.223/2 gereğince beraat kararı verilecektir. Ancak manevi unsur tam olmakla birlikte, failin işlediği fiil nedeniyle kınanabilirliği yoksa bir başka deyişle ona fiili dolayısıyla kusur atfedilemiyorsa, bu durumda kusurun bulunmaması nedeniyle ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilecektir. Bu bağlamda klasik görüşün aksine 5237 sayılı TCK'ya hakim olan tipik manevi unsur-kusurluluk ayırımına ilişkin olarak ayrıntılı bilgi için bkz. İzzet ÖZGENÇ, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2015, s.232 vd.; 378 vd.

¹¹ Nitekim TCK m.32'ye göre; *akıl hastalığı nedeniyle, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olan kişiye ceza verilmez. Ancak, bu kişiler hakkında güvenlik tedbirine hükümlenir.* Bu derecede olmamakla birlikte işlediği fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği azalmış olan kişiye ise cezası indirilerek verilir. Fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamayanlarla birlikte, fiille birlikte davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olanların tam akıl hastaları grubunu oluşturdukları konusunda aynı yönde bkz. Hamide ZAFER, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Beta Yayınevi, İstanbul 2016, s.374

¹² ALIC kuralı, failin kendi kasıtlı veya taksirli hareketiyle kusur yeteneğini ortadan kaldırması ve

Bununla birlikte burada dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husus da, kanunkoyucunun suç genel teorisine ilişkin bakış açısını yansıtan düzenlemelerdir. Nitekim (2)'ye göre, zorunluluk hali ve bağlayıcı emrin yerine getirilmesi hukuka uygunluk nedeni olarak değil; bilakis kusurluluğu kaldıran bir neden (mazeret nedeni) olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle söz konusu hallerde, kusurun bulunmaması nedeniyle ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilmesi hükme bağlanmıştır. Kanunkoyucu bunları hukuka uygunluk nedeni olarak görse, bu şekilde ayrıca düzenlemez; hukuka uygunluk nedenlerinin söz konusu olduğu hallerde beraat kararı verileceğine dair yukarıda belirttiğimiz 223/2'ye göre değerlendirme yapılmasına imkân tanırdı. Benzer şekilde meşru savunma hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilmişken; meşru savunmada sınırın mazur görülebilecek heyecan ve korku nedeniyle aşılması ise kusurluluğu ortadan kaldıran nedenler kapsamında değerlendirilmiştir. Bu nedenle meşru savunmada sınırın mazur görülebilecek heyecan ve korku nedeniyle aşılması hallerinde kusurun bulunmaması nedeniyle ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilmesi hükme bağlanmıştır.¹³

İşlenen fiilin suç olma özelliğini devam ettirmesine rağmen, 1) etkin pişmanlık, 2) şahsi cezasızlık sebebinin varlığı, 3) karşılıklı hakaret, 4) işlenen fiilin haksızlık içeriğinin azlığı hallerinde de ceza verilmesine yer olmadığına karar verilir (CMK m.223/4).

Mahkûmiyet kararı: sanığın yüklenen suçu işlediğinin sabit olması halinde verilir (CMK m.223/5).¹⁴Dolayısıyla mahkemenin mahkûmiyet kararı verebilmesi için sanığın suçu işlediğini sabit görmesi, bir başka deyişle sanığın suçluluğuna ilişkin vicdani kanaate ulaşmış olması zorunludur.¹⁵

Güvenlik tedbirine: yüklenen suçun işlendiğinin sabit olması halinde, belli bir cezaya mahkûmiyet yerine veya mahkûmiyetin yanı sıra hükmolunur (CMK m.223/6).¹⁶

bu durumda iken suç teşkil eden fiilin icrasına başlaması durumunda, suçun işlendiği anda kusur yeteneği olmamasına rağmen sorumlu tutulmasını sağlamaktadır. Burada faile kusur isnadında bulunurken fiilin işlendiği an dikkate alınmayıp, kusur yeteneğinin kaldırıldığı an dikkate alınmaktadır. Mahmut KOCA-İlhan ÜZÜLMEZ, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2016, s.323

¹³ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Murat BALCI, "Ceza Muhakemesinde Hüküm ve Türk Ceza Kanununda Kabul Edilen Suç Teorisi," **Terazi Aylık Hukuk Dergisi**, (74), 2012, s.14 vd.

¹⁴ Mahkûmiyet hükmünün verilmesiyle masumiyet karinesi kaybedilir. Eğer suçlu bulunmuşsa ve kanun yoluna başvurmanın koşullarını sağlıyorsa, sanık genellikle hükme karşı kanun yoluna başvurur. Bu başvuru özellikle yargılama sırasında gerçekleştirilen hukuka aykırılıkların ve hataların giderilmesi bakımından faydalı olabilir. Bununla birlikte sanık, sıklıkla verilen mahkûmiyet hükmünün infazını geciktirmek için de kanun yoluna başvurma eğiliminde olabilmektedir. Cliff ROBERSON-Harvey WALLACE-Gilbert B. STUCKEY, **Procedures in the Justice System**, 10. Edition, Pearson Education Inc. USA 2013, s.335 vd.

¹⁵ FEYZİOĞLU – TANER, s.321 vd.

¹⁶ Güvenlik tedbiri, işlenen bir suçla bağlantılı olarak bu kişi hakkında gösterdiği tehlikelilik durumu veya maruz kaldığı tehlike hali göz önünde bulundurulacak veyahut da suçun

Davanın reddine: aynı sanık için önceden verilmiş bir hüküm veya açılmış bir dava varsa karar verilir (CMK m.223/7).¹⁷

Davanın düşmesine: Türk Ceza Kanununda öngörülen düşme sebeplerinin varlığı ya da soruşturma veya kovuşturma şartının gerçekleşmeyeceğinin anlaşılması hallerinde, karar verilir (CMK m.223/8).¹⁸ Bu bağlamda zamanaşımı süresinin dolması, şikâyetin geri alınması, sanığın ölümü gibi hallerde davanın düşmesi kararı verilecektir.¹⁹

Soruşturmanın veya kovuşturmanın yapılması şarta bağlı tutulmuş olup da şartın henüz gerçekleşmediği anlaşılırsa; şartın gerçekleşmesini beklemek üzere *durma kararı* karar verilir. Bu karara itiraz edilebilir (CMK m.230/4). Durma kararı, her ne kadar CMK'nın 223. maddesinde hüküm çeşitleriyle birlikte düzenleme altına alınmış olsa da, bir hüküm (son karar) çeşidi değildir. Çünkü uyuşmazlığı çözmez ve kovuşturma şartı gerçekleştiğinde muhakeme kaldığı yerden devam eder.²⁰ Örneğin izne tabi bir suçla ilgili olarak izin alınmadan dava açıldığı yargılama sırasında anlaşılırsa, yetkili merciden izin alınması için mahkeme durma kararı verir. Çünkü bu hallerde izin şartının gerçekleşme ihtimali vardır. Ancak gelişen süreçte iznin verilmediğine dair cevap mahkemeye ulaşırsa, mahkeme bu halde düşme kararı verecektir. Nitekim artık şartın gerçekleşmesi ihtimali kalmamıştır. Son olarak belirtmek gerekir ki; *derhal beraat kararı verilebilecek hallerde durma, düşme veya ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilemez (CMK m.223/9).*

Mahkeme hükmünü verdikten sonra, hüküm fıkrası veya hazırlanmış ise gerekçeli hüküm aleni duruşmada açıklanır ve tutanağa geçirilir (CMK

konusu ile ilgili ya da suçun işlenişinde kullanılan araçlarla bağlantılı olarak uygulanan, koruma veya iyileştirme amacına yönelik ceza hukuku yaptırımlarını ifade eder. **KOCA – ÜZÜLMEZ**, s.597

¹⁷ Davanın reddine ilişkin bu düzenleme “bir fiilden iki kere yargılama olmaz” ilkesinin CMK'daki yansımaları oluşturmaktadır. Nitekim hakkında aynı fiille ilgili kesinleşen bir hüküm bulunan kimse hakkında tekrar yargılama yapılması açıkça yasaklanmıştır. Bu ilkenin sadece yurt içinde verilen kararlar bakımından mı, yoksa yurt dışında verilen kararları da kapsar şekilde mi anlaşılması gerektiği konusunda detaylı bilgi için bkz. Nur CENTEL-Hamide ZAFER, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul 2016, s.770

¹⁸ Davanın reddi gibi düşmesi de uyuşmazlığı esastan çözen kararlardan değildir. CMK m.223 kapsamında düzenlenen hükümlerden sadece, beraat, mahkûmiyet, ceza verilmesine yer olmadığı ve güvenlik tedbirine mahkûmiyet kararları uyuşmazlığın esasını çözen kararlardır. Nitekim sanığın suçsuzluğu ya da suçluluğu konusunda bir sonuca varılmaktadır. Ali Rıza ÇINAR, “Hükmün Konusu ve Eylemi (Fiili) Değerlendirmede Mahkemenin Yetkisi,” **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı 84, 2009, s.34; Davanın reddi ve düşmesi ise uyuşmazlığın esasını çözmekle birlikte, onun çözülemeyecek bir uyuşmazlık olduğunu tespit ederek, uyuşmazlığı dolaylı şekilde çözüme kavuşturmaktadırlar. **TOROSLU – FEYZİOĞLU**, s.307

¹⁹ **CENEL – ZAFER**, s. 771, 129. dipnot

²⁰ Aynı yönde bkz. **TOROSLU – FEYZİOĞLU**, s.307

m.231,232/3). Yüze karşı yapılan bu bildirimde tefhim denir. İlgili isterse kararın bir örneği de kendisine verilir (CMK m.35). Sanık veya müdafinin son oturumda hazır bulunmadığı hallerde, hükmün tefhimi gerçekleşmeyeceğinden, yazılı bildirim yapılması gerekir.

1.2. Müzakereye İlişkin Temel Açıklamalar

Ceza muhakemesinde duruşma devresi sonunda mahkeme başkanı son sözü hazır bulunan sanığa verdikten sonra duruşmanın bittiğini açıklar (CMK m.217/3; m.223/1). Duruşmanın sona erdiği açıklandıktan sonra, toplu mahkemelerde duruşmaya katılmış olan hâkimler, aralarında delilleri tartışmak ve oy vermek üzere duruşma salonundan çekilirler. Bazen basit işlerde, duruşma salonundan çekilmeden, aralarında konuşarak da hükmü oluşturabilirler. Uygulamada bazen mahkeme heyetinin son oturuma hükmü kurmuş olarak çıktığı görülmektedir. Hüküm kurulmadan önce delillerin iddia ve savunma makamı tarafından tartışılması ve hükümden önce son sözün mutlaka hazır bulunan sanığa verilmesi gerektiğinden söz konusu uygulama hukuka aykırıdır.²¹

Müzakere, toplu mahkemelerde, mahkeme heyetinin ortak bir hüküm oluşturabilmek amacıyla karşılıklı görüş alışverişinde bulunduğu ve yerine göre tartıştığı muhakeme sürecini ifade eder. Müzakere sürecinde hâkimler fikir teatisinde bulunur, birbirlerinin görüşlerinden faydalanır, hatta bazen görüşlerini değiştirir ve sonunda oylarını ortaya koyarlar.²² **Müzakereye katılan hâkimler diğerlerinin görüşlerini dinledikten ve çözümlenmesi gereken meseleye ilişkin derinlikli biçimde düşündükten sonra oylarını belirleyeceklerdir.**²³ Burada gerçekleştirilen faaliyet sonucu mahkeme heyeti ortak bir kanaat oluşturarak uyuşmazlık konusu olayı çözüme kavuşturacaktır. Aşağıda daha ayrıntılı ele alacağımız üzere müzakereye gerek maddi sorun gerekse de hukuki soruna ilişkin hususlar tek tek ele alınır.

Tek hâkimli mahkemelerde ise bir müzakere söz konusu olmayacağından, çoğu kez *“gereği düşünüldü”* denilerek, hemen karar verilmekte ve bu karar tutanağa geçirilmektedir. Nitekim oluşturulması gereken ortak bir kanaat söz konusu değildir. Tek hâkim delillerden edindiği kanaate göre kendisi maddi ve hukuki sorunu çözerek, cezai uyuşmazlığı çözüme kavuşturacak olan hükmünü verecektir. Ancak hâkim, delillerin durumunu değerlendirmek ve ispat üzerine biraz daha düşünmek üzere, dilerse odasına da çekilebilir.²⁴

²¹ Cumhur ŞAHİN- Neslihan GÖKTÜRK, **Ceza Muhakemesi Hukuku II**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2015, s. 173.

²² Nurullah KUNTER, “Yargılama Makamlarında Dağılan Oyların Toplanması Sorunu,” **Yargıtay Dergisi**, 1983/9-3, s. 359

²³ Feridun YENİSEY- Ayşe NUHOĞLU, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2015, s. 762

²⁴ Hakan KARAKEHYA, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Savaş Yayınevi, Ankara 2016, s.555

1.3. Müzakerenin Konusu

Ceza muhakemesinde yargılama makamının önünde maddi ve hukuki olmak üzere iki temel problem bulunmaktadır. Mahkemenin vereceği hüküm her iki problemin çözümünü de içermelidir ki; cezai uyumsuzluk çözülebilir. Bu nedenle müzakerede ele alınacak hususlar gerek maddi gerekse hukuki soruna ilişkin konular olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla müzakerenin konusu cezaya etkili olan gerek maddi soruna gerekse de hukuki soruna ilişkin hususlar oluşturmaktadır. CMK m.225/2 ışığında ifade etmek gerekirse, hüküm iddianamede unsurları gösterilen suça ilişkin fiil ve fail hakkında kurulacağına göre, müzakerenin konusunun önemli bir bölümü de aynı şekilde iddianamede gösterilen fiil ve faile ilişkindir (maddi sorun); ancak bunun dışında fiilin hukuki nitelendirmesi de (hukuki sorun) müzakerede ele alınacak konulardandır.²⁵

Bu bağlamda müzakerenin konusunu oluşturan “maddi ve hukuki soruna ilişkin hususlar” ifadesinin içeriğini net olarak ortaya koymakta fayda vardır. Cezai uyumsuzluğun çözümü bakımından mahkemenin önündeki ilk problem olan maddi sorun, maddi gerçekle ilgilidir.²⁶ Bir başka deyişle uyumsuzluk konusu olayın ne şekilde gerçekleştiğine ilişkindir. Uyumsuzluk konusu olayın ne şekilde gerçekleştiğinin tespiti ise, yargılama sonucunda cezaya etki edecek tüm hususları içerisinde barındırır. Bu bağlamda yargılama makamında vicdani kanaat sadece suçun sanık tarafından işlenip işlenmediği hususunda oluşmaz. Bununla birlikte eğer sanık suçu işlemişse; cezaya etki eden hangi koşullar altında işlediği de ortaya konulmalıdır. Örnek vermek gerekirse, sadece “*sanık A, maktul B’yi öldürdü mü?*” değil; bununla birlikte “*cezaya etki eden hangi koşullar altında öldürdü?*” sorusunun cevabı da aranmalıdır. Sanığın maktulü “*ailesine küfrettiği için mi?*” “*zevk için mi?*” “*tasarlayarak mı?*” ya da “*kan gütme saikiyle mi?*” öldürdüğünün belirlenmesi bu bağlamda önemlidir. Nitekim bu durumların tespitine bağlı olarak cezanın miktarı değişebilecektir. İlk halde haksız tahrikten cezanın indirilmesi söz konusu olabileceken, diğer hallerde nitelikli öldürmeden cezai sorumluluk ortaya çıkabilecektir.²⁷

Bunun yanında ceza muhakemesinde sadece maddi sorunun çözülmüş olması yetmez. Aynı zamanda bu sorunun çözülmesinden sonra, failin işlediği

²⁵ Bu noktada yargılama sırasında fiilin veya fiilin hukuki niteliğinin değişmesi halinde ne şekilde hareket edilmesi gerektiğine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Hakan KARAKEHYA, “Yargılama Sırasında Fiilin veya Fiilin Hukuki Niteliğinin Değişmesi,” **Prof. Dr. Feridun Yenisey’e Armağan**, Beta Yayınevi, İstanbul 2014, s.1121 vd.

²⁶ Maddi gerçek; uyumsuzluk konusu olayın ne şekilde gerçekleştiğinin deliller vasıtasıyla ortaya konmuş halini ifade eder. Aynı yönde bkz. Andreas EICKER, **Die Prinzipien der materiellen Wahrheit und der freien Beweiswürdigung im Strafprozess**, Centaurus Verlag, Herbolzheim 2001, s.8

²⁷ Hakan KARAKEHYA, **Ceza Muhakemesinde Maddi Gerçek**, Savaş Yayınevi, Ankara 2016, s.74 vd.

failin ceza normları karşısındaki durumunun da tespit edilmesi gerekir. Failin işlediği fiile hangi ceza hukuku kurallarının uygulanacağına ilişkin bu soruna da hukuki sorun denir. Örneğin A'nın B'yi kendisine küfrettiği için öldürdüğü tespit edilerek maddi sorun çözüldükten sonra, cezanın belirlenmesine ilişkin TCK m.61 ışığında, kasten öldürmeye ve haksız tahrike ilişkin kurallarla birlikte, ilgili diğer ceza hukuku kuralları fiile uygulanarak failin alacağı somut ceza tespit edilir ve neticede hukuki uyumsuzluk da çözülmüş olur. Ayrıca belirtmek gerekir ki; bazen failin işlediği fiil tespit edildikten (maddi sorun çözüldükten) sonra, failin herhangi bir ceza normunu ihlal etmediğinin tespiti suretiyle de hukuki sorunun çözülmesi söz konusu olabilecektir.²⁸

Bu bağlamda belirtmek gerekir ki; C. Savcısı iddianamesinde hem uyumsuzluk konusu olayın ne şekilde gerçekleştiği (maddi gerçeğin ne olduğunu) hem de hukuki sorunun ne şekilde çözülmesi gerektiğini (hangi kanun maddelerinin fiile uygulanacağını) göstermelidir. İşte iddianamede anlatılan fiil, uyumsuzluk konusu olaya ilişkin maddi gerçeğin ne olduğunu; uygulanması istenen kanun maddeleri de hukuki sorunun nasıl çözüleceğini gösterir.²⁹

Mahkeme duruşmadan sonra gerçekleştireceği müzakerede, yukarıda açıkladığımız üzere gerek maddi soruna gerekse hukuki soruna ilişkin olarak cezaya etkili tüm hususları ele alacaktır.³⁰ Bu noktada ayrıca belirtmekte fayda vardır ki; mahkemenin vicdani kanaati sadece maddi soruna ilişkin olarak oluşur. Bir başka deyişle vicdani kanaat, uyumsuzluk konusu olayın ne şekilde gerçekleştiğini tespit etmenin ölçütüdür. Hukuki sorun ise mevcut hukuk normları gözönünde bulundurulurken kurala göre çözüme kavuşturulacaktır. Bu bağlamda vicdani kanaatin muhakemedeki kullanımı, hukuki sorunun çözümünü kapsamaz.

2. MÜZAKERENİN YÖNETİMİ VE MÜZAKEREYE KATILACAKLAR

2.1. Müzakerenin Yönetimi

Kanunkoyucu müzakere sırasında tartışmaları ve müzakere sürecini yönetecek bir kişinin belirlenmesinin yerinde olacağı kanaatiyle, bu görevin kim tarafından yerine getirileceğini kanunen işaret etmiştir. CMK m.228/1'e göre; müzakereyi mahkeme başkanı yönetir. Bu bağlamda müzakerede ele

²⁸ Ceza muhakemesinde yargılama makamının önüne gelen uyumsuzluğun çözümünde, öncelikle sanığa isnat edilen failin suç olup olmadığı belirlenir. Fiil suç ise sanığın suçlu olup olmadığı, yani fiili onun gerçekleştirip gerçekleştirmediği, sanık suçlu ise onun cezalandırılıp cezalandırılmayacağı, cezalandırılacaksa da cezanın ne olacağını tespit edilir. TOROSLU-FEYZİOĞLU, s.20

²⁹ Hans-Meyer LADEWIG, "Adil Yargılanma Hakkı-II," in: **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, (Çev. Hakan Hakeri), Seçkin Yayınevi, Ankara 2004, s.95

³⁰ Werner BEULKE, **Strafprozessrecht**, C.F. Müller, Heidelberg usw. 2012, s.339

alınacak konuların hangi sıra ele alınacağı belirlenmesi, tartışmaların yönetilmesi, tartışmaların sona erdirilerek oylamaya geçilmesi gibi idari işler mahkeme başkanı tarafından yerine getirilecektir.³¹

Bu noktada, duruşmayı olduğu gibi (CMK m.203/1) müzakereyi yönetme yetkisinin de mahkeme başkanına verilmesinin diğer üyeler üzerinde mahkeme başkanının hegemonyasına neden olup olmayacağı, en azından onu diğer eşitler arasında öne çıkartıp çıkartmayacağı sorusu akla gelebilir. Gerçekten de eğer böyle bir yetki mahkeme başkanına verilmese mahkemede kaotik bir durum mu oluşacaktır. Duruşmada tanık dinlenmesi, sorgu yapılması, diğer delillerle temas edilmesi vs. gibi işlemlerin düzenli yürütülmesi bakımından böyle bir görevlendirmenin yapılması anlaşılırdır. Ancak bu tür işlemlerden hiçbirisinin söz konusu olmadığı müzakere, hâkimlik makamını işgal eden kimselerin bir yöneten olmadan düzen içerisinde hareket edemeyeceklerini sanmıyoruz. Bir başka ifade ile müzakereyi yönetecek bir isim belirlenirse de müzakere çoğu kez sağlıklı olarak ilerleyecektir. Ancak kanun bu belirlemeyi yapmasa bile heyetten birisi mutlaka ön plana çıkacak (bu da çoğu kez duruşmayı yöneten başkan olacaktır) ve fiilin müzakere yukarıda bahsettiğimiz idari işlemleri yapacaktır. Ancak kanunkoyucunun böyle bir belirleme yapmasına bağlı olarak, zaten duruşmayı idare etmesi sebebiyle ön planda olan başkanın, bu eşitler arasında birinci pozisyonunun daha da güçlendirildiğini ifade etmek gerekir.³²

Bununla birlikte uygulamadan konuştuğumuz birçok hâkimin birbirine paralel olarak, toplu mahkeme olan ağır ceza mahkemelerinde, mahkeme başkanının baskın bir rolü olduğunu ifade ettikleri ve hükmün belirlenmesinde ciddi anlamda etkin olduklarını söyledikleri görülmektedir.

2.2. Müzakereye Katılacak Kimseler

Duruşmadan ayrı bir devre olan hüküm devresinin bir safhası olan müzakere, kural olarak gizli gerçekleştirilir.³³ Bu bağlamda müzakere sadece hükme katılacak hâkimler bulunur (CMK m.227/1).³⁴ Hükme katılacak hâkimlerden anlaşılması gereken ise hükmü verecek mahkemede görevli olan

³¹ Bahri ÖZTÜRK, vd. **Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2016, s.625

³² Erem'e göre, başkan kavramı ile adalet kavramı bir arada düşünülemez. Ancak idari kurulların başkanı olabilir. Başkan düşüncesi toplu yargılama usulünün isabetsizliğini gösterir. Faruk EREM, **Diyaletik Açından Ceza Yargılaması Hukuku**, Işın Yayınevi, Ankara 1986, s. 103

³³ Müzakere duruşmanın bir parçası değildir. Kaldı ki, bu süreçte duruşmadaki gibi aleniyet bulunmaz. Kural olarak müzakere süreci sadece kanunda öngörülen kişilerin katılımıyla gizli olarak gerçekleştirilir. Klaus VOLK – Armin ENGLAENDER, **GrundkursStPO**, Verlag C. H. Beck, München 2013, s.297

³⁴ ÖZTÜRK, vd., s.225

ve söz konusu yargılamada hâkimlik yapmasına engel bir hal bulunmayan hâkimlerdir. Bu bakımdan davaya bakmasına engel bir hal bulunan hâkim müzakereye de katılamaz.³⁵ **Duruşmanın bir celsede bitmemesi durumunda, daha sonraki celseye mazereti nedeniyle katılmayacak üyenin yerine geçmek ve müzakereye katılmak üzere yedek bir üye görevlendirilebilir (CMK m. 188/3).**³⁶ Bu düzenleme ile mahkeme üyeleri dışında kimsenin müzakereye katılmasına ve dolayısıyla kurulacak hükme etki etmesine izin verilmemiştir.

Bununla birlikte mesleği öğrenme sürecindeki bazı kimselerin staj sürecinin bir gereği olarak müzakere hazır bulunmalarına izin verilmiştir. Bu bağlamda *mahkeme başkanı, mahkemesinde³⁷ staj yapmakta olan³⁸ hâkim ve avukat adaylarının müzakere sırasında hazır bulunmalarına izin verebilir (CMK m.227/2).* Ancak belirtmek gerekir ki, bu kişilerin hazır bulunmasına imkân tanınması müzakere sürecinde etkili olmaları anlamına gelmez. Bahsi geçen stajyerler mesleki öğrenme süreçlerinin bir gereği olarak müzakere sırasında sadece süreci izleme ve takip etme imkânına sahiptirler. Yoksa tartışmalara katılma ve cezai uyuşmazlıkla ilgili hususlarda görüş bildirebilme imkânları yoktur.

Son olarak belirtmek gerekir ki, stajyerlerin müzakereye katılmalarına izin verilmesi zorunlu değildir. Bu konuda takdir yetkisi müzakerenin idaresinde olduğu gibi mahkeme başkanına bırakılmıştır. Dolayısıyla somut uyuşmazlığın özelliklerine göre mahkeme başkanı adayların müzakereye katılmalarına veya katılmamalarına karar verebilecektir.³⁹ Ancak toplu olarak “ben müzakerele stajyer almıyorum” yönünde toptancı bir anlayışla takdir yetkisini kullanamaz kanaatindeyiz. Evet, bazı hassas uyuşmazlıkların özel durumu gereği stajyerlerin müzakere hazır bulunmasına izin verilmeyebilir. Ancak toptancı bir yasak anlayışının, bu kimselerin öğrenme süreçlerine ciddi zarar vereceği ve müzakereye ilişkin staj tecrübesi bakımından eksik kalmalarına neden olacağı aşikârdır.

³⁵ Veli Özer ÖZBEK vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2016, s. 775

³⁶ Doğan SOYASLAN, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara 2016, s. 520

³⁷ Yurtcan’ın mahkemesinde sözcüğünün madde metninden çıkarılmasına ilişkin görüşüne biz de iştirak ediyoruz. Nitekim hâkimin mahkemesi olamaz; hâkim ancak bir mahkemede görevli olabilir. Erdener YURTCAN, **Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi**, Adalet Yayınevi, Ankara 2013, s. 1024

³⁸ Albayrak, şimdilik uygulaması olmamakla birlikte Türkiye’de yargının işleyiş ve uygulamasıyla ilgili olarak yurt dışından gelen ve Türk yargı sistemini öğrenmeye çalışan kişilerin de staj yapanlar kapsamında anlaşılması gerektiği görüşündedir. Staj, herhangi bir meslek edinecek olan kimsenin geçirdiği uygulamalı öğrenme dönemi anlamına gelmektedir. Bu bakımdan söz konusu kimseleri staj yapanlar kapsamında değerlendirmek mümkün değildir. Mustafa ALBAYRAK, **Notlu Atfılı Uygulamalı Ceza Muhakemesi Kanunu**, Adalet Yayınevi, Ankara 2012, s. 368

³⁹ ÖZBEK, vd., s.774, 775

2.3. Müzakereye Katılacak Kimselerin Mahkeme Heyetiyle Sınırlı Tutulmasının Mahkemenin TarafsızlığıBakımından Önemi

CMK m.227/1 ışığında, kural olarak mahkeme heyeti dışındakilerin müzakereye katılmasına kanunen izin verilmemiştir. Bunun istisnasını ise stajyerlerin öğrenme süreçleriyle ilgili katılımları oluşturmaktadır (CMK m.227/2).Bu düzenlemelere ilişkin açıklamaları bir üst başlıkta yapmıştık. Kanun koyucu bu düzenlemelerle mahkeme heyetinin dış etkilerden uzak bir müzakere süreci sonunda hükmünü kurmasını teminat altına almak istemiştir. Nitekim uyuşmazlığı çözecek hükmü kurma yetkisi yalnızca mahkeme heyetine aittir. Kanunkoyucu hükmün oluşturulduğu muhakeme safhası olan müzakerede, mahkeme üyelerinden başka kimsenin hazır bulunmasına imkân tanımayarak, bu konuda ortaya çıkabilecek şaibeleri baştan engelleme yoluna gitmiştir.⁴⁰

Müzakerede mahkeme heyeti dışında başka kimselerin bulunmasına da izin verilseydi; bu durum iki açıdan sakıncalı olurdu. Birincisi müzakerede hazır bulunacak kimselerin müzakere konuları tartışılırken müdahil olması ve mahkeme heyetini etkilemesi kabul edilebilir değildir. Taraflar zaten duruşma sırasında mahkemeyi etkilemek ve kendi görüşlerini mahkeme önünde ifade etmek bakımından gerekli imkânlar sahiptirler. Ancak hüküm oluşturulurken heyetin bu tür etkilerden uzak tutulması gerekir. İkinci olarak müzakerede hazır bulunanlar tartışma sürecine hiç katılmasalar ve etkileri olmasa bile, salt onların orada bulunması bile mahkemenin tarafsızlığını şaibeli hale getirebilir. Nitekim içeride neler yaşandığı, heyet dışından müzakereye katılanların hükme etki edip etmedikleri gibi hususlar gerek taraflarda gerekse kamuoyunda şüphe uyandıracaktır.

Bu bağlamda müzakerede mahkeme heyeti dışındaki kimselerin bulunmasına kural olarak izin verilmemesi adil yargılanma hakkıyla yakından ilişkilidir. Nitekim Türkiye'nin taraf olduğu ve usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşmelerden olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS), adil yargılanma hakkını düzenleyen 6/1. maddesi kapsamında sanığa tanınması gereken alt haklardan birisi de "tarafsız bir mahkeme önünde yargılanma hakkı"dır. Tarafsızlık ise subjektif ve objektif tarafsızlık olarak ikiye ayrılır. Subjektif tarafsızlıkta mahkemenin gerçekten tarafsız hareket etmesi aranırken, objektif tarafsızlıkta ise mahkemenin kamuoyunda tarafsız bir yargı organı izlenimi bırakıp bırakmadığı dikkate alınır.⁴¹Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM'nin) içtihatlarında defaatle vurguladığı üzere, "adaletin sadece gerçekleştirilmesi yetmez; aynı zamanda

⁴⁰ Aynı yönde, ŞAHİN-GÖKTÜRK, s. 172

⁴¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sibel İNCEOĞLU, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı, Beta Yayınevi, İstanbul 2002, s.183 vd.

*gerçekleştirildiğinin görülmesi de gerekir.*⁴² Bu bağlamda müzakerede heyet dışından başkalarının hazır bulunması subjektif tarafsızlığı zedeleyebileceği gibi, böyle bir durum olmasa dahi objektif tarafsızlık ciddi anlamda zedelenecektir. Bir başka deyişle tarafların ve kamuoyunun nezdinde mahkemenin tarafsızlığı şaibeli hale gelebilecektir.

Bu noktada uygulamada bazen karşılaşılan bir sorun üzerinde de durmak gerekir. Bazı ağır ceza mahkemelerinde duruşmadan sonra müzakere yapılırken savcının duruşma salonundan çıkmadığı görülmekte, hatta bazen müzakereler sırasında görüş beyan etmek suretiyle tartışmalara katıldığı söylenmektedir. Yukarıda incelediğimiz düzenlemeler ışığında hukuken savcı müzakerelere katılmamalıdır.⁴³ Nitekim o yargılama makamının bir parçası değil; iddia makamını işgal eden bir taraftır. Ancak uygulamada bazı mahkemelerde savcının müzakereler sırasında dışarı çıkmadığı ve mahkeme heyetiyle bir arada bulunduğu görülmektedir. Bu durum en azından görüntü itibarıyla muhakemenin ve hükmün adilliğine gölge düşürmektedir. Durumdan rahatsız olan mahkeme başkanları, *“neticede aynı adliyede yüz yüze bakıyoruz. Hatta bazısıyla aynı dönem staj yapmışız, ailecek görüşüyoruz. Nasıl siz de dışarı çıkın diyeyim”* şeklinde mazeret sunmaktadırlar. Bazıları ise duruşma salonundan savcının ayrılmaması halinde, heyeti kendi odasına davet etmek suretiyle ve savcıyı duruşma salonunda yalnız bırakarak soruna bir çözüm bulduklarını ifade etmektedirler. Tarafsızlığın en önemli gereklerinden birisi, mahkeme makamı ile iddia makamının birbirinden net şekilde ayrılmasıdır. AİHM birçok kararında, iddia edenle karar verenin aynı olduğu veya yargılama makamının iddia makamı gibi davrandığı veyahut da iddia makamının yargılama makamının bir parçası gibi hareket ettiği cezai uyuşmazlıklar bakımından adil yargılanma hakkının ihlaline karar vermiştir. Bu bağlamda savcının müzakereler sırasında hazır bulunmasının geçerli bir mazereti olamaz. Ayrıca belirtmek gerekir ki, savunma makamı müzakerede hazır bulunamazken iddia makamının hazır bulunmasına izin verilmesi, AİHS m.6/1'deki genel adil yargılanma ilkesinin gereği olan *“silahlarda eşitlik”* ilkesine de aykırılık oluşturacaktır.⁴⁴

3. MÜZAKERE USULÜ

Müzakerede cezaya etkili olan maddi ve hukuki soruna ilişkin herşey hakkında görüş alış verişinde bulunulur ve karşılıklı görüşler tartışılır. Usul bakımından tartışmayı yine mahkeme başkanı idare edecektir. Bu bağlamda

⁴² Campell ve Fell / Birleşik Krallık; Robert ESSER, **Auf dem Weg zu einem europäischen Strafverfahrenrecht**, De Gruyter Rechtswissenschaften Verlags, Berlin 2002, s.400

⁴³ Şahin-Göktürk'e göre madde açıkça Cumhuriyet Savcılarının kararın müzakeresi sırasında hazır bulunmalarını yasaklamaktadır. ŞAHİN-GÖKTÜRK, s. 172

⁴⁴ Esser'e göre, silahlarda eşitlik ve çelişmeli muhakemeye ilişkin ilkeler, sözleşme organlarının genel ilkeden hareketle ortaya koydukları haklar içerisinde en önemlileridir. ESSER, s.401

üyelere eşit söz hakkı tanınmalıdır. Belirli bir husus tartışılırken yine etki altında kalma ihtimalini en aza indirmek bakımından oylamadaki usule bağlı kalınarak, öncelikle kıdemsiz üyenin, sonrasında kıdemli üyenin, en son da mahkeme başkanının tartışma konusuna ilişkin görüşünü açıklaması gerekir.⁴⁵ Bu arada tartışma sırasında heyet üyelerinin karşı görüş bildirme ve birbirlerini ikna etmelerine yönelik söz almalarına da imkân tanınmalıdır. Müzakere sadece karşılıklı görüşlerin açıklandığı ve sonra da oylamanın yapıldığı bir muhakeme süreci değildir. Bilakis daha sağlıklı hüküm kurulabilmesi bakımından heyet üyelerinin birbirlerinin görüşlerindeki tutarsızlıkları ortaya koymalarına ve diğer heyet üyelerini kendi görüşlerine ikna etmelerine imkân tanınmalıdır. Toplu mahkemeleri diğer mahkemelere nazaran daha güvenilir kılan temel husus, bu tartışma imkânı ve böylelikle doğrunun bulunabilmesi ihtimalinin daha güçlü ortaya çıkmasıdır.⁴⁶

Bununla birlikte tartışmaların sonsuz şekilde sürüp gitmesi de söz konusu değildir. Cezaya etkili belirli bir hususu tartışan heyet, örneğin tasarlamanın olayda var olup olmadığı hususunda belirli bir süre tartıştıktan sonra, hala birbirlerini ikna edememişlerse bu durumda sonuç oylamaya geçilmek suretiyle belirlenir. Yani tartışma sırasında belirli bir noktada anlaşsalar da anlaşmasalar da mahkeme heyetinin tartışmayı bitirmesi gerekir. Bu bağlamda en azından “anlaşmamakta anlaşmaları” gerekir. *“Evet, biz bu konuyu tartıştık ama anlaşamıyoruz, birbirimizi ikna edemiyoruz; o zaman oylamaya geçelim”* demelidirler.

Her ne kadar müzakereyi yönetme yetkisi mahkeme başkanında ise de, bu aşamadaki tartışmaları sonlandırıp oylamaya geçilecek zamanı belirlemek bakımından anlaşmazlık çıkarsa bu durumu sorunu yöneten olarak başkanın değil; hükmü kuracak merci olarak mahkeme heyetinin çözmesi gerektiği kanaatindeyiz. Nitekim başkan sadece müzakereyi idare etmekle yetkilidir. Bu bağlamda örneğin iki üye belirli bir konuya ilişkin olarak bir süre daha tartışılması gerektiği kanaatindeyse ama mahkeme başkanı artık tartışmanın anlamsız olduğu ve oylamaya geçilmesi gerektiğini düşünüyorsa, bu durumda başkanın görüşüne göre değil; oylamaya geçilmesinin gerekip gerekmediği hususunda da oylama yapılarak heyetin kararıyla sorunun çözülmesi gerekir.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere müzakerede cezaya etkili tüm hususların tartışılması gerekir. Örneğin maddi sorunun parçası olan suçun sanık tarafından işlenip işlenmediği hususu tartışılacağı gibi, yine maddi sorunun bir parçası olarak eylemden önce sanığın irade yeteneği üzerinde etkili haksız bir davranış gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği, bu bağlamda sanık bakımından haksız tahrikin söz konusu olup olmadığı hususları da tartışılacaktır. Bunun

⁴⁵ ÖZBEK vd., s.775

⁴⁶ Sami SELÇUK, “Toplu Yargılamada Görüşme Kuralları ve Sonuçları,”*Yargıtay Dergisi*, 1990/16-3, s. 373

yanında suçu işlediğine kanaat getirilirse hukuki sorunun bir parçası olarak alt ve üst sınırlar arasında ne kadar ceza verileceği, haksız tahrik varsa cezada ne kadar indirim yapılacağı hususları da tartışmanın bir parçasını oluşturacaktır.⁴⁷

Kararda kідemsiz üyeden başlamak üzere tüm üyelerin görüşlerine ayrı ayrı yer verilmeli ve kararın ne surette alındığı gösterilmelidir.⁴⁸ Yalnızca mahkeme başkanının ve üye hâkimlerden birinin görüşünün belli olduğu ve kararın oybirliğiyle mi oyçokluğuyla mı alındığının açıklanmadığı bir ağır ceza mahkemesi kararı müzakere ve oylama usulüne aykırı olması nedeniyle Yargıtay'ca bozulmuştur.⁴⁹

4. OY VERME VE KARAR YETER SAYISI

4.1. Genel Olarak

Müzakere tamamlandıktan sonra oy verme işine geçilir.⁵⁰ *Mahkeme başkanı, kідemsiz üyeden başlayarak oyları ayrı ayrı toplar ve en sonra kendi oyunu verir (CMK m.229/1)*. Kanunkoyucu kідemsiz üyenin kendinden daha kıdemli olanların oyundan etkilenmemesi için oy verme işlemine ondan başlanmasını öngörmüştür. Böylelikle başkan ve kıdemli üyenin görüşünü bilmeyen kідemsiz üyenin etki altında kalmadan oyunu kullanması umut edilmektedir. Bununla birlikte uygulamada fiili durum tespiti olarak, ağır ceza mahkemelerinde mahkeme başkanının diğer üyelere nazaran daha fazla ağırlığı olduğu ifade edilmektedir. Hatta oylama sırasında bazı başkanların oylanması gereken hususlarda öncelikle kendi fikrini söyleyip, sonrasında diğer üyelere “*hüküm bu yönde kurmamıza itirazı olan var mı?*” şeklinde sordukları, dolayısıyla uygulamada bazen kanunda öngörülen usulün dışına çıkıldığı ifade edilmektedir.⁵¹ Ancak bu uygulamanın hukuka aykırı olduğunu

⁴⁷ Aynı yönde bkz. VOLK – ENGLAENDER, s.297

⁴⁸ ÖZTÜRK, vd., s.226

⁴⁹ Hüküm kurulduğu kısa kararda mahkeme başkanı (28306 sicil nolu) eylemin TCY.nın 49 şartlarında, üye hakim (41845 sicil nolu) eylemin TCY.nın 51/2. maddesi şartları içerisinde işlendiği yönünde görüş belirttiği, üye hakim (40330 sicil nolu)'in görüşünün belli olmadığı ve kararın oy çokluğu veya oybirliğine dayandığı açıklanmadığı anlaşılmalı;CYUY.nın 384. ve 385 maddeleri uyarınca tek tek kідemsiz üyeden başlamak üzere görüşlerin belirtilip hangi nedenle çoğunluğu sağlayan görüşe ulaşıldığı ve kararın oybirliği veya oyçokluğuna dayandığı açıkça karar yerinde gösterilmesi gerektiği gözetilmeden, yazılı şekilde çoğunluk görüşü belirlenmeden hüküm tesisi;..Yargıtay 1. CD'nin 26.05.2003 Tarih, 2003/1731 Esas ve 2003/1112 Karar sayılı kararı <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/files/1cd-2003-1731.htm> E. T: 10.11. 2016

⁵⁰ VOLK – ENGLAENDER, s.297

⁵¹ Hatta adliye çevrelerinde, bazen mahkeme heyetinin cezanın bireyselleştirilmesi (TCK m.61) sırasında artırım ve indirim yapılırken işlemi sondan gerçekleştirdiği yönünde ifadeler de kullanılmaktadır. Bir başka ifadeyle mahkeme ilk önce vereceği sonuç cezaı belirlemekte, örneğin sanığa hükümün açıklanmasının geri bırakılması (HAGB) uygulanmayacak şekilde 2 yıl 3 ay hapis cezası vereceğim demekte, sonrasında ise bu cezaı tutturacak şekilde

vurgulamak isteriz.

Belirli bir konuda (örneğin haksız tahrikin olup olmadığı konusunda) karar, oybirliğiyle alınabileceği gibi oy çokluğuyla da alınabilir (CMK m.224/1). *Karşı oya tutanakta yer verilir; gerekçesi de tutanakta gösterilir (CMK m.224/2).*⁵²Ancak oyçokluğu ile alınan karara bağlı olarak ortaya çıkan hükmün birçok kez, gerek sanık gerekse de kamuoyu nezdinde kafalarda soru işareti oluşturacağı aşikârdır. Hele ki bu hüküm ağır bir ceza içermekteyse ve kanun yolu incelemesinde de oybirliği ile onanmışsa gerçekten durum daha da karmaşık hale gelmektedir. Sanık ve kamuoyundaki birçok kişiden “madem şüpheye mahal bırakmayacak şekilde suçluluk açık, o zaman neden bir hâkim suçsuzluğa kanaat getirdi” şeklinde itirazlar yükselecektir. Her ne kadar kanunkoyucu oy çokluğu ile karar verilmesine imkân tanımışsa da, uygulamada özellikle ağır ceza içeren uyuşmazlıkların oybirliği ile hükme bağlanmasına gayret edilmekte, bir ağır ceza mahkemesinde bir üyenin “göze batacak şekilde!” muhalif kalması halinde, başkan tarafından HSYK’ya “*biz bu arkadaşla uyum içerisinde çalışmıyoruz, değişse iyi olur*” şeklinde başvuruda bulunulduğu da görülmektedir.

Son olarak konuya ilişkin dikkat çeken ve yakın zamana kadar hukuk sistemimizde bulunan bazı düzenlemelere de burada yer vermek gerektiği kanaatindeyiz. Şöyle ki; aşağıda daha ayrıntılı ele alacağımız üzere, dâhil olduğumuz Kıta Avrupası hukuk sisteminde hüküm kurulurken gerek oybirliği ile gerekse de oy çokluğu ile karar alınabilmektedir.⁵³Ancak hüküm kurmak bakımından bu durum söz konusuysen, kanunkoyucumuz koruma tedbirleriyle ilgili bazı ara kararlar bakımından oybirliği ile karar alınması gerektiği yönünde düzenlemelere de CMK içerisinde yer vermişti. Bu tür düzenlemelere daha önce uygulamada karşılaşılan bazı kötüye kullanma ve keyfiliklere önlem getirmek bakımından ihtiyaç duyulduğunu anlamakla birlikte, bunların 24/11/2016 tarihli ve 6763 sayılı kanun ile değiştirilmeden önce sistem içerisinde ciddi bir tutarsızlık oluşturduğunu da ifade etmek isteriz.⁵⁴Bu bağlamda taşınmaz hak ve alacaklara el koyma (CMK m.128), telekomünikasyon yoluyla iletişimin dinlenmesi, kayda alınması ve sinyal bilgilerinin değerlendirilmesi (CMK

artırım ve indirim yapılmaktadır. Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz üzere bu şekilde hareket eden mahkemeler varsa, hukuka aykırı hareket etmektedirler. Hakkın ve hukukun arandığı yerlerde, bu şekilde hukuka aykırı davranılması ise hiçbir şekilde kabul edilebilir değildir.

⁵² ÖZBEK, vd., s.774. Müzakerede oylanacak olan sorunlar sonuç ve gerekçe ile ilgilidir. Yerine getirme bakımından sonucun daha önemli olması nedeniyle oylamaya sonuçtan başlanmalıdır. Sonuç bakımından çoğunluk aranmalı, çoğunluğun oluşmaması halinde Kanun’da öngörülen usul işletilmelidir. Gerekçenin farklılaşması halinde bu kararda gösterilebilir.YENİSEY-NUHOĞLU, s. 764

⁵³ KARAKEHYA, Maddi Gerçek, s.132 vd.

⁵⁴ ÖZBEK, vd., s.456

m.135), gizli soruşturmacı görevlendirme (CMK m.139) ve teknik araçlarla izleme (CMK m.140)tedbirlerine karar verilebilmesi bakımından ağır ceza mahkemesinin oybirliği koşulu aranmaktaydı. Hatta oybirliği sağlanamazsa, bu kararlara itiraz halinde kanun yolu denetimini yapacak itiraz merciinin de tedbirin uygulanabilmesi için oybirliği ile karar alması gerekmektedir. Ancak bir hukuk sisteminde ağır ceza mahkemesi ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına oy çokluğu ile karar verebiliyor, Bölge Adliye Mahkemesi ve Yargıtay'ın ilgili ceza daireleri de bu kararı oy çokluğu ile onayabiliyorken, bir tedbir bakımından gerek ilk kararı veren makam gerekse de kanun yolu incelemesini yapacak merci için oybirliği koşulu aranmasını hukuken gerekçelendirmek çok güçtü. Bu bağlamda bir tepki düzenlemesi olduğu açık olan söz konusu hükümler dolayısıyla oluşan tutarsızlığa, kanun değişikliği son verilmesini yerinde bulduğumuzu ifade etmek isteriz.⁵⁵

4.2. Hüküm Kurulurken Sadece Oybirliğinin mi Yoksa Aynı Zamanda Oyçokluğunun da mı Dikkate Alınacağı Konusundaki Farklı Sistemler

Hukuk sistemimiz hüküm kurarken belirli bir konuda oybirliği ile karar alınabileceği gibi oy çokluğu ile de karar alınmasını mümkün kılmıştır.⁵⁶Bununla birlikte mahkemenin vicdani kanaatini oluştururken ve sonrasında hukuki sorunu çözerken sadece oybirliği ile mi yoksa aynı zamanda oy çokluğu ile de mi hareket etmesi gerektiği konusunda, farklı devletlerde farklı uygulamaların olduğunu da ifade etmek isteriz.

Bu bağlamda Locke'nin "ortak irade" ve Rousseau'nun "genel irade" konusundaki görüşleri modern ceza muhakemesinde hüküm kurarken oy birliği mi yoksa oy çokluğunun mu aranması gerektiği konusunda önemli etkiler ortaya çıkarmıştır. Locke'nin ortak irade görüşünün yansıması olarak; *geçmişte yaşanmış gözlenebilen bir olaya ilişkin olarak mutlak gerçeğe ulaşmak mümkün olmasa da, olayı yansıtan delillerle farklı özelliklerdeki kimselerin hayat tecrübeleri uyum halindeyse, mutlak gerçeğe yakınlıkta en yüksek ihtimal derecesine ulaşılmış olacaktır.*⁵⁷ Dolayısıyla bu uyumun oybirliği şeklinde ortaya çıkması aranmalıdır. Rousseau'nun "genel irade" teorisine göre ise; *insanlardan oluşan bir grup veya topluluğun genel iradesi, daima o grup veya topluluğun tamamının ve her bir parçasının korunmasına ve iyiliğine yöneliktir. Azınlıkta kalanlar ise iradesini genel irade ile uyumlaştırarak erdemli davranmalıdırlar. Çünkü azınlıkta kalan yanılmıştır.*⁵⁸ Bu bağlamda

⁵⁵ Aynı yönde eleştiriler için bkz. Yener ÜNVER-Hakan HAKERİ, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Adalet Yayınevi, Ankara 2015,s.422

⁵⁶ ÖZTÜRK, vd., s.225

⁵⁷ FEYZİOĞLU-TANER, s.125 vd.

⁵⁸ *Genel irade toplumun genelinin çıkarını amaçlamakla birlikte her zaman "oybirliği"*

genel irade oybirliği ile oluşabileceği gibi oy çokluğu ile de sağlanabilecektir. Locke'nin görüşleri jüri esasına dayalı Anglo-Sakson hukuk sistemlerinde önemli belirleyici olurken; Rousseau'nun görüşleri ise Kıta Avrupası hukuk sistemi yapılandırılırken etkili olmuştur. Bu bağlamda temelde bu iki sistemin özelliklerini kısaca özetlemekte fayda vardır.

Gerek Kıta Avrupası gerekse Anglo-Sakson hukuk sistemini benimsemiş devletlerde, maddi gerçeğe ulaşmada kullanılan temel yöntem çelişme yöntemidir ve uyuşmazlık konusu olay, karar merciinin vicdani kanaatine göre çözüme kavuşturulur. Ancak bu ortak hususlar dışında her iki sistem de farklı şekillerde yapılandırılmıştır. Anglo-Sakson sisteminde taraflar, uyuşmazlık konusu olaya ilişkin görüşlerini uyuşmazlık konusu olaya ilişkin anlatılanlar temelinde cezai sorumluluk açısından bir değerlendirme yapmak suretiyle karar merci olarak hareket edecek olan "jüri"ye sunar. Ayrıca Kıta Avrupası'ndaki anlayıştan farklı olarak, Anglo-Sakson sisteminde hâkimin mümkün olduğunca bir hakem pozisyonuna itilmesi söz konusudur.⁵⁹ Kıta Avrupası hukuk sisteminde ise taraflar arasındaki çelişmeye imkân tanınmakla birlikte, kullanılan bu yöntem hiçbir şekilde muhakemeyi bir "taraf" muhakemesine dönüştürmemektedir.⁶⁰ Dolayısıyla Kıta Avrupası hukuk sisteminde hâkim, maddi gerçeğe ulaşma amacıyla tarafların ikame ettiği deliller haricinde re'sen delil araştırması yapabilir ve tüm delilleri serbestçe değerlendirir.⁶¹ Ayrıca uyuşmazlığı çözüme kavuşturmak bakımından karar merci de çoğu kez jüri değil; yargılamayı yöneten hâkim veya mahkeme heyetidir.⁶²

Hukuk sistemimizin dâhil olduğu Kıta Avrupası hukuk sisteminde uyuşmazlığı çözecek yargılama makamının toplu mahkeme olarak belirlendiği hallerde, yargılama makamı kural olarak oybirliği ile hükmünü kurabileceği gibi, bunu oy çokluğuyla da yapabilecektir. Dolayısıyla Rousseau'cu bir anlayışla, mahkeme heyetinde azınlıkta kalanın dikkate alınmadığı; diğer üyelerin oylarıyla oluşan genel iradenin doğru olduğu kabul edildiği görülmektedir. Bu durum

biçiminde ortaya çıkmaz. Hatta genel iradenin Rousseau'da genellikle "çoğunluk iradesi" ile aynı olduğu sonucu çıkarılabilir. Nitekim Toplum Sözleşmesinde Rousseau, devletin olduğu ilk sözleşme dışında, çoğunluğun oyunun da geri kalanları her zaman bağlayacağını, bunun sözleşmenin bir sonucu olduğunu belirtmektedir. Çünkü Rousseau'nun düşüncesinde genel iradenin tüm özellikleri çoğunluk iradesinde de bulunmaktadır. Yusuf Şevki HAKYEMEZ, "Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışı, Rousseau ve Türk Anayasaları," Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.52, 2003/4, s.78 vd.

⁵⁹ John H. LANGBEIN, *The Origins Of Adversary Criminal Trial*, Oxford University Press, New York 2010, s.258

⁶⁰ Claus ROXIN, *Strafverfahrensrecht*, C.H. Beck, München 1998, s.116

⁶¹ CENTEL – ZAFER, s.696

⁶² CMK m.192 ve m.203'deki düzenlemelere göre; duruşmayı yönetme ve duruşma disiplinini sağlama görev ve yetkisi, toplu mahkemelerde mahkeme başkanına, tek hâkimli mahkemelerde ise hâkime aittir.

sadece ilk derece yargılamaları bakımından da geçerli değildir. Hükme karşı gerçekleştirilen kanun yolu incelemelerinde de, inceleme merci oy çokluğu ile verilen bir hükmü yine oy çokluğu ile onaylayabilecektir.

Buna karşın Anglo-Sakson hukuk sistemindeki ceza yargılaması ise Locke'ci bir bakış açısıyla yapılandırılmıştır. Özellikle Amerikan uygulamasında jüriler halkın farklı sınıflarından farklı özelliklere sahip kişilerden oluşturulmaktadır. Ayrıca ceza davalarında jürilerin hem beraat hem de mahkûmiyet hükümlerini oybirliği ile verme zorunluluğu bulunmaktadır.⁶³ Dolayısıyla "genel irade" yeterli görülmemekte "ortak irade"nin oluşturulmasına gayret edilmektedir. Vicdani kanaatin kararda etkisi bulunacak tüm kişilerin ortak kanaatiyle oluşması aranmaktadır. Nitekim belirli verilerden belirli sonuçlara şüpheye mahal kalmayacak şekilde ulaşılmaması rasyonel ise, her ortalama insanın aynı sonuca ulaşması gerekir.⁶⁴ Burada ayrıca belirtmek gerekir ki, oy çokluğuyla karar verilebilen ceza adaleti sistemlerinde toplu mahkemelerin 3-5 gibi tek rakamlı üye sayısı teşekkül etmeleri esas kabul edilmiştir. Nitekim bu durumda oyların eşit dağılması gibi bir sorun oluşmayacak, bir görüş muhakkak çoğunluğa sahip olacaktır. Ancak jüri sistemi gibi oybirliği esasına dayanan ceza adaleti sistemlerinde böyle bir problem yoktur. Nitekim bu sistemlerdeki toplu mahkemelerde hâkim sayısı kaç olursa olsun, uyuşmazlığın çözüme kavuşturulması için oybirliğinin sağlanması zorunludur. Bu nedenle genelde jüri sistemlerinde İsa peygamberin 12 havarisinden kaynaklı olarak, jürinin 12 üyesinin bulunması kabul edilmiştir. Tarihsel süreçte jüriler Tanrı adına adaleti sağlama amacıyla ortaya çıkmışlardır.⁶⁵

4.3. Bir Önceki Oylamada Azınlıkta Kalan Üyenin Sonraki Oylamalara Katılmaktan Çekinmemesi

Maddi veya hukuki soruna ilişkin karar verilirken, *mahkeme başkan ve üyelerinden hiçbirisi herhangi bir konu veya sorun üzerinde azınlıkta kaldığını ileri sürerek oylamaya katılmaktan çekinemez (CMK m.229/2)*. Bu bağlamda örneğin başkan sanığın suçluluğunu gösteren yeterli delil olmadığı gerekçesiyle beraat kararı verilmesi gerektiği kanaatindeyken diğer iki üye sanığın suçu işlediği için mahkûm edilmesi gerektiği kanaatindeyse, oylama sonunda oy çokluğu ile sanığın suçu işlediğine ve mahkûm edilmesine karar verilmiş olacaktır. Bu oylamadan sonra TCK m.61 gereğince sanığa temel ceza olarak hangi cezanın verileceği hususu oylanırken, başkan, *"ben beraat etmesi gerektiği kanaatindeyim, o nedenle temel cezanın miktarına ilişkin oy kullanmıyorum. Cezayı siz belirleyin"* diyemez. Nitekim o husus oylanmış ve sanık

⁶³ FEYZİOĞLU-TANER, s.129

⁶⁴ KARAKEHYA, Maddi Gerçek, s.133

⁶⁵ FEYZİOĞLU-TANER, s.34

oy çokluğu ile suçlu bulunmuştur. Bu aşamadan sonra yeni aşamaya geçilmiş ve yeni bir husus için oylama başlamıştır. **Bu nedenle hiçbir hâkim, daha önce azınlıkta kaldığı, oyunun hükmü etkilemeyeceği gerekçesiyle oy vermekten çekinemez.**⁶⁶ Yine bir başka örnek vermek gerekirse; mahkeme üyelerinden biri yargılama konusu olayın yeterince aydınlanmadığı ve soruşturmanın genişletilmesi gerektiği düşüncesindeyse öncelikle bu husus oylanacaktır. Söz konusu üyenin görüşü kabul edilmediği takdirde esasa girilecek,⁶⁷ üye azınlıkta kaldığı gerekçesiyle oy kullanmaktan kaçınamayacaktır.⁶⁸ Ancak söz konusu üye olayın yeterince aydınlanmadığı kanaatinde ise şüpheden sanık yararlanır ilkesi gereğince sanığın beraati yönünde oy kullanabilecektir.⁶⁹

Bu bakımdan suçun oluşmadığı ve sanığın beraat etmesi yönünde oy kullanan üyelerin, mahkûmiyet yönünden oy kullanmak zorunda olmasının vicdan özgürlüğüne ve hukuk mantığına ters düştüğüne, bu nedenle suç vasfıyla ilgili görüş bildirmelerinin ve oy kullanmalarının imkansız olduğuna ilişkin olarak CMUK'un yürürlükte olduğu dönemde verilen Yargıtay Ceza Genel Kurulu kararına kanuni düzenleme karşısında katılmak mümkün görünmemektedir.⁷⁰ Aksi halde, Ceza Genel Kurulu kararında olduğu gibi oyların

⁶⁶ SOYASLAN, s. 520

⁶⁷ Kunter'e göre soruşturmanın genişletilmesine gerek görmeyen üyeler aynı sonuçta birleşmelidirler. Soruşturmanın yeterli olduğu görüşündeki üyeler sonuç bakımından aynı görüşte değil iseler, soruşturma genişletilmelidir. Çünkü soruşturma genişletilmeksizin verilecek karar yarı karanlıkta el yordamı ile verilmiş bir karar olacaktır. Bu konuda bkz. KUNTER, s. 363. **Yenisey-Nuhoğlu'na göre de soruşturmanın genişletilmesine ihtiyaç duymayanların çoğunlukta sayılmaları için sonuç bakımından aynı görüşte olmaları lazımdır. Soruşturmanın genişletilmemesi yönünde oy kullanan üyelerin sonuç bakımından aynı görüşte olmaması durumunda, soruşturma genişletilerek gerekli işlemler yapıldıktan sonra oylamaya geçilmelidir. Bu konuda bkz. YENİSEY-NUHOĞLU, s. 764 vd.** Bizce bu görüşe katılmak mümkün değildir. Soruşturmanın genişletilmesine gerek olmamasına rağmen hâkimler arasında görüş ayrılığı doğmuş olabilir. Görüş ayrılığının olduğu her durumda eksik soruşturma vardır denemez.

⁶⁸ Ceza Genel Kurulunun süreklilik gösteren kararlarında da açıklandığı üzere, soruşturmanın genişletilmesi CMK'nın 229/2. maddesinde yazılı sorunlardan olup bu yöndeki oylar, aynı maddenin 3. fıkrası uyarınca kendisine yakın olan oya ilâve edilebilecek, davayı sonuçlandırıcı oylardan değildir. Bu nedenle soruşturmanın genişletilmesine ilişkin görüş, "ön sorun" olarak öncelikle oylanmalı, oylama sonucunda bu konudaki oylar azınlıkta kalmış ise, azınlık oyunu oluşturan üyelerin de katılımı ile davanın esası hakkında nihai(sonuçlandırıcı) oylama yapılmalıdır.Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 03.11.2015 Tarih, 2014/766 Esas ve 2015/372 Karar sayılı kararı. <https://emsal.yargitay.gov.tr/VeriBankasiIstemciWeb/GelismisDokumanAraServletE.T: 13.11.2016>. Aynı yönde; Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 20.04.2006 Tarih ve 2006/7-187 Esas ve 2006/179 Karar sayılı kararı. <https://emsal.yargitay.gov.tr/VeriBankasiIstemciWeb/GelismisDokumanAraServletE.T: 17.11.2016>

⁶⁹ Osman YAŞAR, **Yeni İçtihatlarla Uygulamalı ve Yorumlu Ceza Muhakemesi Kanunu C: III**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2011, s. 3023

⁷⁰ "...Yukarıda açıklandığı üzere mesele (sorun) sonuç kararın verilmesinden önce çözümlenen, karara varılması ve olayın hangi hukuki tipe uygun olduğunun tespiti gibi

dağıldığı durumlarda çoğunluk sağlanamayacak ve sorun çözülemeyecektir. Oy vermek hâkim için bir ödevdir.⁷¹

Bu noktada belirtmek gerekir ki; sanığın oy çokluğu ile suçlu bulunması halinde, temel cezanın belirlenmesi sırasında, sanığın suçsuz olduğunu söyleyen üye diğer üyelerin söylediğinden daha fazla ceza verilmesi gerektiği yönünde de oy kullanabilir. Örneğin 2 yıldan 15 yıla kadar hapis cezasını gerektiren bir suçun sanığı bakımından, başkanın ve kıdemli üyesinin sanığın suçlu olduğu, kıdemli üyenin ise suçsuz olduğu yönünde oy kullanması mümkündür. Bu durumda sanık oyçokluğu ile suçlu bulunmuş olacaktır. Daha sonra temel ceza belirlenirken başkan 3 yıl kıdemli üye 4 yıl olarak temel ceza belirlenmesi yönünde oy kullanırken, kıdemli üyenin 9 yıl temel ceza belirlenmesi yönünde oy kullanması da mümkündür. Nitekim sanığın suçsuz olduğunu düşünen kıdemli üyenin, “eğer suçluluğu kabul edersek, bu koşullarda suç işleyen bir kimseye en az 9 yıl hapis cezası vermek gerekir” şeklinde bir kanaate sahip olması, kendi içinde tutarlıdır.

Toplu mahkemelere yönelik olarak zorunlu oylamanın adalete ulaştırmadığı yönünde bir eleştiri yapılmaktadır. Buna göre, oylama adalete ulaşma yollarından olamaz. Aşağıda da göreceğimiz gibi özellikle oyların dağılması durumunda, oy çokluğuna ulaşmak amacıyla izlenen usulün yapay bir yol olduğu, gerçek bir oy çokluğu sağlanmadığı, bu nedenle toplu yargılama ve oylama yönteminin terk edilmesi gerektiği savunulmaktadır.⁷²Hâkimlerin oy

öncelikle halledilmesi gereken hususlardır. Hüküm (son karar) ise, dava konusu olayın hukuk normları karşısındaki kesin durumunun tespiti, bu suretle uyumsuzluk ve davanın sonuçlandırılmasıdır. Hüküm, hüküm yapan, mevcut meseleyi çözmesi ve nihai sonuç unsuru olmasıdır. Tüm meseleler çözümlenip, müzakere sona erdikten ve karar verilebilecek hale geldikten sonra yapılan oylamada, sübutun var olup olmadığı konusunda ayrık oy kullanılması “mesele” olarak nitelendirilemez. Bu nedenle çoğunluğun, sübutun varlığını kabul etmeleri üzerine, suçun oluşmadığı ve sanığın beraatine karar verilmesi gerektiği görüşüyle karşı oy kullanan üyelerin, suç vasfıyla ilgili görüş bildirmeleri ve oy kullanmaları olanaksızdır. Aksi görüş, vicdani ve hukuken suç işlemediği kanısına ulaştığı kişi hakkında beraet oyuona açıkladıktan sonra bu konuda azınlıkta kaldığı için bu kere mahkumiyet yönünden ve (suç niteliğiyle) ilgili oy kullanmasını zorunlu görmek hakim vicdani kanı özgürlüğüne, mantığa, hukuk mantığına ters düşer. Kaldı ki CMUY.nın 385. maddesinde “oyların dağılması halinde sanığın en ziyade aleyhine olan oyun, çoğunluk sağlanana kadar kendisine yakın oya ilave edileceği” hükme bağlanmıştır. Sübut yok (beraet) oyu, nihai olan; sanığın en lehine oydur. Sübut olmadığı görüşünde olan bir üyenin, çoğunluğun sübutu kabul etmesi üzerine suç vasfına ilişkin oy kullanması ve satın belirlenmesine katılması gerektiğini savunmak, 385. maddenin öngördüğü en lehe oy’un bertaraf edilmesi sonucunu doğurur ki buna hukuken imkan görülemez...” Yargıtay Ceza Genel Kurulu’nun 16.03.1992 Tarih, 1992/5-14 Esas ve 1992/81 Karar sayılı kararı, <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/files/cgk-1992-5-14.htm> E.T: 10.11.2016

⁷¹ YURTCAN, s. 1025

⁷² EREM, s. 104

verme zorunluluğunun bulunması ve çoğunluğun sağlanamaması durumunda böyle bir usulün izleniyor olmasının nedeni yargılama makamının önüne gelen uyuşmazlığı çözüme kavuşturmak zorunda olmasıdır.⁷³Toplu mahkemelerde müzakere sürecinin bir gereği olarak, birden fazla hâkim görüşlerini paylaşmakta ve hüküm bir eleştiri süzgecinden geçerek ortaya çıkmaktadır. Müzakere sürecinin yargılama bakımından önemi de bundan ileri gelir. Bu nedenlerle toplu yargılama usulünün tek hâkimli yargılamadan daha teminatlı olduğu kanaatindeyiz.

5. OYLARIN DAĞILMASI HALİNDE HÜKMÜN BELİRLENMESİ

Oylama sonucunda, bazen oyların dağılması söz konusu olabilir. Kanunkoyucu oyların dağılması durumunda ne şekilde hareket edileceğini de hükme bağlamıştır. Buna göre; hükme ilişkin müzakere sonrasında, belirli bir husus karara bağlanırken *oylar dağılırsa sanığın en çok aleyhine olan oy, çoğunluk meydana gelinceye kadar kendisine daha yakın olan oya eklenir (CMK m.229/3)*. Burada en aleyhe olan oyun çoğunluk meydana gelinceye kadar kendisine yakın olan oya eklenmesinden maksat, eklendiği oy gibi kabul edilmesidir.⁷⁴ Bu şekilde mutlak çoğunluğun sağlanması, hüküm kurulması bakımından zorunludur.⁷⁵Yoksa ağır ceza mahkemesindeki her bir üyenin oyunda yer alan cezaların toplanarak üçe bölünmesi şeklinde bir uygulamayla hüküm kurulması söz konusu değildir.

Bu bağlamda örneğin sanığa (2 yıldan 15 yıla kadar hapis cezası gerektiren bir suçtan dolayı) verilecek temel ceza belirlenirken başkan 2 yıl verilmesi gerektiği, kıdemli üye 3 yıl verilmesi gerektiği, kıdemsiz üye ise 7 yıl verilmesi gerektiği kanaatinde olabilir. Bu durumda oylar dağılmıştır. Oylamaya ilişkin kural gereği en aleyhe olan 7 yıl çoğunluk sağlanıncaya kadar kendisine en yakın olan oya eklenir, yani kendine en yakın olan oy gibi kabul edilir. Dolayısıyla 7 yıl da 3 yıla eklenip, 3 yıl olarak kabul edildiğinde, oylama sonunda bir tane

⁷³ KUNTER, 360; SELÇUK, s. 376; YENİSEY-NUHOĞLU, s. 764

⁷⁴ Dairece yapılan inceleme tamamlandıktan sonra oy verme işlemine geçilmiş ve üyeler ...ve ... sanığa yüklenen eylemin TCK'nın 157/1. maddesine uygun basit dolandırıcılık suçunu oluşturduğu, üyeler ...ve ... ise eylemin TCK'nın 158/1-c. maddesine uygun nitelikli dolandırıcılık suçunu oluşturduğu, Başkan vekili ...ise suçun sübuta ermediği yönünde oy kullanmışlardır. Bu şekilde yapılan oylama sonucunda tüm oyların nihai-sonlandırıcı nitelikte olduğu ve çoğunluk sağlanamayıp oyların dağıldığı görülmüştür. CMK'nın 229/son maddesi gereğince oyların toplanmasına geçmeden önce oybirliğiyle sanığın en çok aleyhine oy olarak eylemin TCK'nın 158/1-c. maddesine uygun olduğuna dair oy belirlenmiş ve üyeler ...ve ...'in bu doğrultudaki oyları eylemin TCK'nın 157/1. maddesine uygun olduğuna dair diğer iki oya eklenmek suretiyle çoğunluk sağlanarak oylama işlemi tamamlanmıştır. Yargıtay 23. Ceza Dairesi'nin 06.10.2015 Tarih, 2015/2938 Esas ve 2015/4772 Karar sayılı kararı <https://emsal.yargitay.gov.tr/VeriBankasilstemciWeb/GelismisDokumanAraServletE.T: 14.11.2016>

⁷⁵ BEULKE, s.339

2 yıl, iki tane de 3 yıl ceza verilmesine ilişkin oy kullanılmış gibi olur. İki tane 3 yıl, oylamada 2/3 çoğunluğu sağladığından dolayı da, sanığa temel ceza olarak verilecek miktar 3 yıl hapis cezası şeklinde belirlenir.⁷⁶

SONUÇ

Hüküm, mahkemenin cezai uyuşmazlığa ilişkin olarak verdiği son kararı ifade eder. Bu bağlamda hüküm, uyuşmazlığı çözen, davanın esasını halleden, ceza davasını ve dolayısıyla ceza muhakemesi ilişkisini sona erdiren karardır. CMK m.223/1'in düzenlemesine göre; *beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkûmiyet, güvenlik tedbirine hükmedilmesi, davanın reddi ve davanın düşmesi* kararları hükümdür.

Duruşmanın sona erdiği açıklandıktan sonra, toplu mahkemelerde duruşmaya katılmış olan hâkimler, aralarında delilleri tartışmak ve oy vermek üzere duruşma salonundan çekilirler. Bazen basit işlerde, duruşma salonundan çekilmeden, aralarında konuşarak da hükmü oluşturmaları mümkündür. Müzakere, toplu mahkemelerde, mahkeme heyetinin ortak bir hüküm oluşturabilmek amacıyla karşılıklı görüş alışverişinde bulunduğu ve yerine göre tartıştığı muhakeme sürecini ifade eder. Burada gerçekleştirilen faaliyet sonucu mahkeme heyeti ortak bir kanaat oluşturarak uyuşmazlık konusu olayı çözüme kavuşturacaktır. Müzakerede gerek maddi sorun gerekse de hukuki soruna ilişkin olarak cezaya etkili tüm hususlar tek tek ele alınır.

Kanunkoyucu müzakere sırasındaki tartışmaları ve müzakere sürecini yönetecek bir kişinin belirlenmesinin yerinde olacağı kanaatiyle, bu görevin kim tarafından yerine getirileceğine işaret etmiştir. CMK m.228/1'e göre; müzakereyi mahkeme başkanı yönetir. Bu bağlamda müzakerede konuların hangi sıra ele alınacağı belirlenmesi, tartışmaların yönetilmesi, tartışmaların sona erdirilerek oylamaya geçilmesi gibi idari işler mahkeme başkanı tarafından yerine getirilecektir.

Müzakerede sadece hükme katılacak hâkimler bulunur (CMK m.227/1). Bu düzenleme ile mahkeme üyeleri dışında kimsenin müzakereye katılmasına ve dolayısıyla kurulacak hükme etki etmesine izin verilmemiştir. Nitekim hükmü kuracak olan hâkimlerden başkasının müzakere süreci sonunda oluşturulacak hükme etki etmesi istenmemiştir. Bununla birlikte mesleği öğrenme sürecindeki bazı kimselerin staj sürecinin bir gereği olarak müzakerede hazır bulunmalarına izin verilmiştir. Bu bağlamda *mahkeme başkanı, mahkemesinde staj yapmakta olan hâkim ve avukat adaylarının müzakere sırasında hazır bulunmalarına izin verebilir (CMK m.227/2)*. Uygulamada bazı ağır ceza mahkemelerinde duruşmadan sonra müzakere yapılırken

⁷⁶ KARAKEHYA, Ceza Muhakemesi, s.557

savcının duruşma salonundan çıkmadığı görülmekte, hatta bazen müzakereler sırasında görüş beyan etmek suretiyle tartışmalara katıldığı söylenmektedir. Yukarıda incelediğimiz düzenlemeler ışığında hukuken savcı müzakerelere katılmamalıdır. Nitekim o yargılama makamının bir parçası değil; iddia makamını işgal eden bir taraftır. AİHM birçok kararında, iddia edenle karar verenin aynı olduğu veya yargılama makamının iddia makamı gibi davrandığı veyahut da iddia makamının yargılama makamının bir parçası gibi hareket ettiği cezai uyuşmazlıklar bakımından adil yargılanma hakkının ihlaline karar vermiştir. Bu bağlamda savcının müzakereler sırasında hazır bulunmasının geçerli bir mazereti olamaz. Ayrıca belirtmek gerekir ki, savunma makamı müzakerede hazır bulunamazken iddia makamının hazır bulunmasına izin verilmesi, AİHS m.6/1'deki genel adil yargılanma ilkesinin gereği olan "silahlarda eşitlik" ilkesine de aykırılık oluşturacaktır.

Müzakerede cezaya etkili olan maddi ve hukuki soruna ilişkin her şey hakkında görüş alış verişinde bulunulur ve karşılıklı görüşler tartışılır. Usul bakımından tartışmayı yine mahkeme başkanı idare eder. Bu bağlamda üyelere eşit söz hakkı tanınmalıdır. Belirli bir husus tartışılırken yine etki altında kalma ihtimalini en aza indirmek bakımından oylamadaki usule bağlı kalınarak, öncelikle kıdemsiz üyenin, sonrasında kıdemli üyenin, en son da mahkeme başkanının tartışma konusuna ilişkin görüşünü açıklaması gerekir. Bu arada tartışma sırasında heyet üyelerinin karşı görüş bildirme ve birbirlerini ikna etmelerine yönelik söz almalarına da imkân tanınmalıdır. Bununla birlikte tartışmaların sonsuz şekilde sürüp gitmesi de söz konusu değildir. Cezaya etkili belirli bir hususu tartışan heyet, örneğin tasarlamanın olayda var olup olmadığı hususunda belirli bir süre tartıştıktan sonra, hala birbirilerini ikna edememişlerse; bu durumda sonuç oylamaya geçilmek suretiyle belirlenir.

Müzakere tamamlandıktan sonra oy verme işine geçilir. *Mahkeme başkanı, kıdemsiz üyeden başlayarak oyları ayrı ayrı toplar ve en sonra kendi oyunu verir (CMK m.229/1)*. Kanunkoyucu kıdemsiz üyenin kendinden daha kıdemli olanların oyundan etkilenmemesi için oy verme işlemine ondan başlanmasını öngörmüştür. Belirli bir konuda karar, oybirliğiyle alınabileceği gibi oy çokluğuyla da alınabilir (CMK m.224/1). *Karşı oya tutanakta yer verilir; gerekçesi de tutanakta gösterilir (CMK m.224/2)*.

Hukuk sistemimiz hüküm kurarken belirli bir konuda oybirliği ile karar alınabileceği gibi oy çokluğu ile de karar alınmasını mümkün kılmıştır. Bununla birlikte mahkemenin vicdani kanaatini oluştururken ve sonrasında hukuki sorunu çözerken sadece oybirliği ile mi yoksa aynı zamanda oy çokluğu ile de mi hareket etmesi gerektiği konusunda, farklı devletlerde farklı uygulamalar da bulunmaktadır.

Maddi veya hukuki soruna ilişkin karar verilirken, *mahkeme başkan ve üyelerinden hiçbiri herhangi bir konu veya sorun üzerinde azınlıkta kaldığını ileri sürerek oylamaya katılmaktan çekinemez (CMK m.229/2)*. Bu noktada belirtmek gerekir ki; sanığın oy çokluğu ile suçlu bulunması halinde, temel cezanın belirlenmesi sırasında, sanığın suçsuz olduğunu söyleyen üyenin diğer üyelerin söylediğinden daha fazla ceza verilmesi gerektiği yönünde de oy kullanılabilir.

Oylama sonucunda oyların dağılması söz konusu olabilir. Kanunkoyucu oyların dağılması durumunda ne şekilde hareket edileceğini de hükme bağlamıştır. Buna göre; hükme ilişkin müzakere sonrasında, belirli bir husus karara bağlanırken *oylar dağılırsa sanığın en çok aleyhine olan oy, çoğunluk meydana gelinceye kadar kendisine daha yakın olan oya eklenir (CMK m.229/3)*. Burada en aleyhine olan oyun çoğunluk meydana gelinceye kadar kendisine yakın olan oya eklenmesinden maksat, eklendiği oy gibi kabul edilmesidir.

KAYNAKÇA

ALBAYRAK, Mustafa. Notlu Atıflı Uygulamalı Ceza Muhakemesi Kanunu (Öz Kitap), Adalet Yayınevi, Ankara 2012

BALCI, Murat. "Ceza Muhakemesinde Hüküm ve Türk Ceza Kanununda Kabul Edilen Suç Teorisi," Terazi Aylık Hukuk Dergisi, Sayı: 74, 2012

BEULKE, Werner. Strafprozessrecht, C.F. Müller, Heidelbergusw. 2012

BOGGS, Danny J. "The Right to Fair Trial", University of Chicago Legal Forum, 1998

BORAN GÜNEYSU, Nilüfer. Medeni Usul Hukukunda Karar, Adalet Yayınevi, Ankara 2014

CENTEL, Nur-Hamide ZAFER. Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul 2016

ÇATALOLUK, Gökçe. "Muhakeme, Müzakere, Mutabakat: Söylem Kuramı ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Uygulanabilirliği," Uğur Alacakaptan'a Armağan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008

ÇINAR, Ali Rıza. "Hükmün Konusu ve Eylemi (Fiili) Değerlendirmede Mahkemenin Yetkisi," Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 84, 2009

EICKER, Andreas. Die Prinzipien der materiellen Wahrheit und der freien Beweiswürdigung im Strafprozess, Centaurus Verlag, Herbolzheim 2001

EREM, Faruk. Diyalektik Açından Ceza Yargılaması Hukuku, Işın Yayınevi, Ankara 1986

ESSER, Robert. Auf dem Weg zu einem europäischen Strafverfahrenrecht, De Gruyter Rechtswissenschaften Verlags, Berlin 2002

FEYZİOĞLU, Metin-Fahri Gökçen TANER. Ceza Muhakemesinde İspatın Ölçütü Olarak Vicdani Kanaat, İslık Yayınevi, İstanbul 2015

HAKYEMEZ, Yusuf Şevki. “Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışı, Rousseau ve Türk Anayasaları,” Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.52, 2003/4

İNCEOĞLU, Sibel. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı, Beta Yayınevi, İstanbul 2002

KARAKEHYA, Hakan. “Yargılama Sırasında Fiilin veya Fiilin Hukuki Niteliğinin Değişmesi,” Prof. Dr. Feridun Yenisey’e Armağan, Beta Yayınevi, İstanbul 2014

KARAKEHYA, Hakan. Ceza Muhakemesi Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara 2016

KARAKEHYA, Hakan. Ceza Muhakemesinde Maddi Gerçek, Savaş Yayınevi, Ankara 2016

KOCA, Mahmut - İlhan ÜZÜLMEZ. Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayınevi, Ankara 2016

KUNTER, Nurullah. “Yargılama Makamlarında Dağılan Oyların Toplanması Sorunu,” Yargıtay Dergisi, 1983/9-3

KUNTER, Nurullah-Feridun YENİSEY. Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayınevi, İstanbul 2000

LADEWİG, Hans-Meyer. “Adil Yargılanma Hakkı-II,” in: Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, (Çev. Hakan Hakeri), Seçkin Yayınevi, Ankara 2004

LANGBEIN, John H. The Origins Of Adversary Criminal Trial, Oxford University Press, New York 2010

ÖZBEK, Veli Özer - Koray DOĞAN- Pınar BACAKSIZ- İlker Tepe. Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara 2016

ÖZGENÇ, İzzet. Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayınevi, Ankara 2015

ÖZTÜRK, Bahri – Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM – Özge SIRMA GEZER – Yasemin F. SAYGILAR KIRIT – Özlem ÖZAYDIN – Esra ALAN AKCAN – Efser ERDEN TÜTÜNCÜ. Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara 2016

ROBERSON, Cliff - Harvey WALLACE - Gilbert B. STUCKEY. Procedures in the Justice System, 10. Edition, Pearson Education Inc. USA 2013

ROXIN, Claus. Strafverfahrensrecht, C.H. Beck, München 1998

SELÇUK, Sami. “Toplu Yargılamada Görüşme Kuralları ve Sonuçları,” Yargıtay Dergisi, 1990/16-3

SOYASLAN, Doğan. Ceza Muhakemesi Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara 2016

ŞAHİN, Cumhur -Neslihan GÖKTÜRK. Ceza Muhakemesi Hukuku II, Seçkin Yayınevi, Ankara 2015

TOROSLU, Nevzat-Metin FEYZİOĞLU. Ceza Muhakemesi Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara 2015

ÜNVER, Yener-Hakan HAKERİ. Ceza Muhakemesi Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara 2015

VOLK, Klaus – Armin ENGLAENDER. Grundkurs StPO, Verlag C. H. Beck, München 2013

YAŞAR, Osman. Yeni İçtihatlarla Uygulamalı ve Yorumlu Ceza Muhakemesi Kanunu, C. III, Seçkin Yayınevi, Ankara 2011

YENİSEY, Feridun-NUHOĞLU, Ayşe. Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara 2015

YURTCAN, Erdener. Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, Adalet Yayınevi, Ankara 2013

ZAFER, Hamide. Ceza Hukuku Genel Hükümler, Beta Yayınevi, İstanbul 2016

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://emsal.yargitay.gov.tr/VeriBankasilstemciWeb/yeniTasarim/index.jsp>

<http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>

